

вже недостатньо знати собівартість заготівлі однієї лише стовбурної деревини. Щоби правильно визначити прибуток, рентабельність, ефективність лісозаготівель, калькулювання повинно вестися по всій номенклатурі лісової продукції. Використання кожного виду деревинної сировини як об'єктів калькулювання дасть змогу підвищити достовірність обчислення витрат виробництва, а, отже, більш правильно визначити собівартість стовбурної деревини. Оскільки одержання устаткування деревинної сировини здійснюється в єдиному технологічному процесі, виробничі витрати на їх заготівлю з'являються одночасно.

Для обґрунтованого обчислення собівартості кожного лісового продукту дуже важливо локалізувати витрати за місцями їх виникнення. Така організація обліку витрат дасть змогу забезпечити пряме віднесення окремих видатків безпосередньо на продукти процесу.

Натуральним завершенням облікового процесу, який характеризувався би по-фазною реєстрацією виробничих видатків, стало би пофазне калькулювання собівартості продукції лісозаготівель. Однак, згідно з діючою Інструкцією щодо планування, обліку та калькулювання собівартості продукції лісоексплуатації, собівартість продукції лісоексплуатації, собівартість товарної продукції в калькуляції обчислюється в цілому по лісозаготівельному процесу з врахуванням змін залишків незавершеного виробництва без поділу за фазами виробництва.

Відсутність даних про витрати на кожній сучасній лісозаготівельній фазі (лісосічним роботам, вивезенні деревини, нижньоскладським роботам) позбавляє підприємства можливості впливу на рівень витрат на окремих фазах, правильно оцінити економічну ефективність застосування нової лісосічної техніки, різних лісовозних засобів, автоматизованого нижньоскладського обладнання.

Необхідність пофазного калькулювання зумовлюється комплексним характером сучасного лісозаготівельного виробництва. Калькулювання собівартості продукції по переробах наблизить витрати до об'єкта калькулювання і таким чином створить сприятливі умови для обґрунтованого віднесення їх на конкретні лісові продукти.

УДК 332.33

П.Ф. Жолкевський¹, канд. екон. наук

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ

Розглянуто проблеми економіко-екологічної оцінки лісових ресурсів, в умовах реформування економіки. Показано, що в економічному відношенні екологічні і соціальні функції лісу використовуються як засоби праці. Визначено об'єкти економічної оцінки лісових ресурсів та економічної оцінки екологічних функцій лісу.

Ключові слова: економічна оцінка, економіко-екологічна оцінка, рента, землі лісового фонду, екологічні і соціальні функції лісу, споживча вартість ресурсу, територія.

¹ директор Українського інституту сільськогосподарських аерофотогеодезичних вишукувань, м. Бровари (candidate of economical science, director Ukrainian institute of agricultural airophotoqeodeodesic research, Brovary)

Economical-ecological estimation of wood resources

Is reviewed problems of a economical-ecological estimation of wood resources, in conditions of reforming of economics. Is rotined, that economically ecological and social functions of a forest will be used as factor of productions. Is certain objects of an economical estimation of wood resources and economical estimation of ecological functions of a forest.

Keywords: economical estimation, economical-ecological estimation, rent, grounds of wood fund, ecological and social functions of a forest, consumer cost of resource, territory.

Питання цілісної всебічної оцінки лісових ресурсів, котре адекватним чином синтезує усе різноманіття проявлень даного природного феномена, на сьогодні залишаються найменш вивченими. Обмеженим є число спроб їх постановки і рішень, які до того ж страждають фрагментарністю і вельми схематичні. Фокусом наукових, ще більш прикладних досліджень, являється автономна економічна оцінка окремих споживчих властивостей території, що розглядаються крізь призму лісоексплуатації, сільськогосподарського виробництва, будівництва або інших видів людської діяльності. При всій виправданості широкого розгортання, в останні роки, таких проробок, не можна не бачити, бо всі вони дають цілеспрямовану, але односторонню характеристику.

Вважаємо, що головна причина відставання розробки даної проблеми полягає у винятковій складності самого об'єкта оцінки, його багаторівневості і багатоаспектності і, як наслідки, – ускладнення, пов'язані з проведенням подібної оцінки звичайними способами.

Реформування лісового господарства унеможлиблюється без створення ринку лісових ресурсів. Тому виникає необхідність пошуку нових науково-обґрунтованих методів оцінки земель лісового фонду, лісових насаджень, продуктів прижиттєвого і побічного користування, соціальних та захисних функцій лісу. В умовах реструктуризації економіки це дасть змогу залучати різні компоненти лісу в ринкові відносини, науково обґрунтувати стартові ціни на лісові землі, лісові насадження різного призначення, які можуть вилучатися для передачі у власність, користування, оренду, заставу, а також для визначення розміру втрат, що завдаються лісовим ресурсам стихійними явищами та нерациональними методами лісоексплуатації.

Економічна оцінка лісових ресурсів зараз не здійснюється, що є причиною зниження заінтересованості їх охорони і раціонального використання. Ціни на продукти і корисні природні властивості лісу значно знижені, в результаті чого Лісове госп-во, яке їх відтворює, опинилося не у дохідній, а у витратній частині державного бюджету. Відсутність реальної економічної оцінки лісових ресурсів стримує темпи розвитку лісогосподарського виробництва та переходу галузі на нові форми господарювання.

Перехід лісового господарства на ринкові засади унеможлиблюється без реформування галузі та удосконалення економічних важелів в управлінні лісовими ресурсами. Тому виникає необхідність розробки науково-обґрунтованих методів економічної оцінки лісів та залучення їх у загальну систему економічних відносин. На основі економічної оцінки лісів створюватимуться можливості для відображення їх цінності у складі національного багатства

країни, ведення державного лісового кадастру, обґрунтування ефективності лісогосподарських заходів, оцінки розміру втрат, що завдаються лісам стихійними явищами і нераціональними методами лісоексплуатації, економічного регулювання процесами лісокористування і лісовідновлення.

Відомі дві концепції економічної оцінки природних ресурсів: витратна, яка визначається за критерієм витрат на освоєння і використання нових ресурсів, і рентна – за критерієм народногосподарського ефекту (ренти). Основа утворення ренти – якісні відмінності природних ресурсів. Економічною основою її існування, як відомо з теорії рентних відносин, є монополія держави на експлуатацію кращих за якістю природних ресурсів. За одних і тих же засобів виробництва і технологічних рішень праця у кращих умовах є більш продуктивною. На цій підставі визначається економія праці, встановлюються максимально допустимі витрати на експлуатацію і відтворення природних ресурсів відносно індивідуальних витрат, пов'язаних з даними процесами. Рентна концепція економічної оцінки природних ресурсів принципово відрізняється від витратної, яка виключно заснована на теорії трудової вартості.

Теоретико-методологічні підходи економічної оцінки природних ресурсів застосовуються також для оцінок лісових ресурсів, які виступають як засоби і предмети праці. При цьому лісова рента розраховується різницею між цінністю кінцевої продукції лісовирощування, що встановлюється величиною гранично допустимих витрат на приріст її виробництва (замикаючих витрат), і індивідуальними зведеними витратами на відновлення і експлуатацію лісу. Економічній оцінці підлягають землі лісового фонду, лісові насадження, недеревні рослинні ресурси, соціальні й екологічні функції лісу. Вказана оцінка, як це стверджується деякими авторами, у сумарному вигляді дає загальну уяву про цінність лісу як засобу і предмету праці. Однак, така точка зору не може вважатись правомірною, оскільки сировинні і несировинні функції лісу – це якісно різні і неспівставні категорії. Тому економічна оцінка за сумою сировинних і несировинних показників необґрунтована.

Складною є проблема визначення економічного ефекту від використання екологічних і соціальних функцій лісу, до яких належать: ґрунтозахисні, водоохоронні, водорегулюючі, рекреаційні, тощо. Однак, вказані функції, не маючи матеріально-речового змісту, не є продуктами, тому важко піддаються кількісному виміру. Визнання екологічних і соціальних функцій лісу продуктами означало б визнання їх вартості. Проте, тут через відсутність продукції не створюється вартості, кошти на відтворення різних функцій лісу також не виділяються. Соціальні й екологічні функції лісу не залучені у сферу економічних (товарних) відносин, не враховуються і у сукупному продукті. Отже, в якості продукції лісовирощування виступають не функції, а ліси в цілому, як засоби праці.

В економічному відношенні екологічні і соціальні функції лісу використовуються як засоби праці, що впливають на підвищення ефективності суспільного виробництва (сільське і водне господарство, транспорт, галузі обслуговування). Чим вищі функції лісу, тим більша продуктивна сила суспільної праці, на підставі якої визначається її економія. Викладені особливості

економічної інтерпретації різноманітних властивостей лісу мають істотне значення при вирішенні проблем управління лісовими ресурсами в умовах ринкової системи господарювання.

Методологія економіко-екологічної оцінки екологічних і соціальних функцій не достатньо розроблена. Відсутня певна ув'язка даних функцій з реально існуючими економічними і соціальними процесами. Не визначені відповідні критерії, що виражають екологічні функції лісу економічними показниками. Це призводить до того, що різні господарські рішення, які приймаються, не завжди виявляються ефективними. Ліс, як споживча вартість, це носій комплексу функцій, які широко застосовуються в екологічних (захисних) і соціальних цілях. І хоча оцінити їх реальну вартість для народного господарства складно, все ж такі розрахунки потрібні.

Важлива екологічна функція лісу, як засобу праці, у сільськогосподарському виробництві. Джерелом ефекту тут є насадження, що використовуються для захисту сільськогосподарських угідь від ерозії, підвищення родючості ґрунту, як основи росту продуктивності земель, захисту рослин від несприятливих кліматичних факторів. Без ґрунтозахисних насаджень неможливо добитися підвищення продуктивності земель, як вирішальної умови сталого розвитку сільського господарства, особливо у південних районах. Висока ефективність захисних насаджень проявляється у засушливі роки при функціонуванні системи ґрунтозахисних насаджень. Захисні насадження, як засоби праці, позитивно впливають на гідрологічні і мікрокліматичні умови суміжних територій, захищають сільськогосподарські угіддя, ріки, водоймища та гідротехнічні споруди від замулення і забруднення. Максимальний ефект таких насаджень, у плані захисту ґрунтів від ерозії, досягається у комплексі з агротехнічними і гідротехнічними заходами, при здійсненні яких використовуються досягнення науки, техніки і передового досвіду.

У структурі використання лісових ресурсів важливе місце припадає на соціальні функції лісу, до яких відносяться рекреаційні, санітарно-гігієнічні, культурно-естетичні властивості. Серед соціальних функцій лісу особливо виділяються рекреаційні ресурси (свіже повітря, фітонциди, сонячна радіація, мікрокліматичні функції, тощо), які впливають на відновлення робочої сили, отже, на збільшення сукупного суспільного продукту і національного доходу. Для рекреації найбільш сприятливими є зелені зони міст, ліси курортів, окремі масиви вздовж берегів рік, гірські ліси Карпат і Криму. Їх площа сягає більше як 3 млн. га. Для оцінки рекреаційних функцій лісу розроблені різні методичні підходи, які ґрунтуються на рентній і витратній концепціях. Основним критерієм таких оцінок є: ціна вільного часу; витрати на вирощування лісових насаджень рекреаційного призначення; витрати рекреантів; втрати від рекреаційної дегресії лісів; рівень компенсаційних витрат; споживча рента; ринкова ціна відпочинку, що формується через механізм запиту-пропозиції, тощо.

Однак, існуючі підходи економічної оцінки рекреаційних функцій лісу, на наш погляд, недостатньо обґрунтовані. У них не врахована, зокрема, споживча вартість рекреаційних функцій лісу, а також показники реального ефекту від їх використання, як фактора рекреації. Споживча вартість рекре-

аційного лісу, як і іншого товару, визначається кількістю суспільно необхідної праці на його підтримання і поліпшення. Тому закономірний вимір рекреаційних функцій лісу через співставлення величини приросту продукції у промисловості (соціальній сфері) за рахунок росту продуктивності праці з витратами, пов'язаними з упорядкуванням рекреаційного лісу, як засобу праці

Для економічної оцінки виникає потреба у визначенні конкретного значення гранично допустимих витрат (замикаючих оцінок) на виробництво приросту екологічних і соціальних функцій лісу. Це завдання вирішується на базі споживчої вартості ресурсу. Останнє і визначає рівень суспільно необхідної норми праці, що складається, тобто виступає в якості замикаючої оцінки, орієнтованої на покриття народногосподарських потреб у лісових насадженнях екологічного і соціального призначення, що відтворюються в гірших умовах зростання. У величині замикаючих витрат ніби синтезуються результати взаємопов'язаних економічних розрахунків, потреба в ресурсах для даного планового періоду і найбільш ефективні варіанти забезпечення даних потреб за рахунок розширеного виробництва.

Відповідно до оцінки відтворення і експлуатації екологічних і соціальних функцій лісу замикаючі витрати виражають їх споживчу вартість, що обумовлена позитивним впливом лісових насаджень на ефективність суспільного виробництва. Суспільно необхідні витрати тут пов'язані зі споживчими властивостями суспільно необхідних витрат встановлюється ціна виробництва "соціально-екологічної продукції". Споживча вартість її, що перевищує замикаючі оцінки, розглядається на даному етапі, як така, що не відповідає суспільним потребам. Іншими словами, ресурси позбавляються споживчих вартостей, коли відпадає в них потреба.

Викладена вище обставина свідчить про правомірність економічної оцінки екологічних і соціальних функцій лісу на основі замикаючих витрат, тобто витрат, необхідних для відновлення і вирощування лісових насаджень, що використовуються як засоби праці в галузях матеріального виробництва і істотно впливають на підвищення його ефективності. Зараз як екологічні, так і соціальні функції лісу в цілому не враховуються, що не дає змогу визначити частку лісів у суспільному продукті і національному багатстві.

Ліси не однакові за цільовим призначенням, продуктивністю, місцезнаходженням, доступністю для експлуатації. Звідси неоднакові і доходи від використання лісових ресурсів, а також методи їх економічної оцінки. Об'єктом економічної оцінки лісових ресурсів залежно від напрямку їх використання є:

- земля, як головний засіб виробництва в лісовому господарстві;
- лісові насадження на корені;
- ліс, як земельне угіддя і об'єкт багатоцільового використання;
- насадження, які є продуктом природи і праці;
- ресурси побічного і прижиттєвого користування;
- ресурси лісової фауни.

Базовою одиницею економічної оцінки є лісова ділянка, яка характеризується однорідністю умов місцезростання та однаковими таксаційно-лісівними показниками. Об'єктом економічної оцінки може виступати і сукупність насаджень з відносно близькими таксаційно-лісівними характе-

ристиками, зокрема насадження лісогосподарської секції одного класу, віку або їх групи тощо.

Економічна оцінка сільськогосподарських угідь і водоймищ (річок, озер, ставків, тощо), які входять до складу земель лісового фонду, здійснюється на підставі методів, прийнятих для оцінки земель сільськогосподарського призначення і водойм, що знаходяться у володінні або користуванні сільськогосподарських і водогосподарських органів. Дані економічної оцінки лісів використовуються для вирішення таких завдань:

- відображення цінності лісів у складі національного багатства країни;
- аналізу господарської діяльності лісогосподарських підприємств і лісокористувачів;
- обґрунтування ефективності лісогосподарських заходів, при лісовпорядкуванні;
- ведення державного лісового кадастру;
- визначення шкоди, що завдається лісам пожежами, промисловими викидами та іншими факторами;
- справляння плати за лісокористування.

Земля в лісовому господарстві виступає як основний засіб виробництва, просторовий базис та джерело споживчих вартостей. Особливістю землі є те, що при правильному використанні вона не виснажується і постійно приносить ефект відповідно до її якості. Тому цінність лісової землі повинна визначатися сумарним народногосподарським ефектом за тривалий період використання її потенційної продуктивності. Показниками потенційної продуктивності земель є запаси корінних деревостанів у віці рубань (стиглості) та ресурси іншої продукції лісу.

Економічна цінність лісових земель визначається на підставі критерію, що відбиває максимально можливу величину ренти, яка обумовлюється допустимими (замикаючими оцінками) на її приріст та індивідуальними зведеними витратами на відтворення корінних деревостанів з урахуванням їх якості і фактору часу, а також абсолютної ренти. Результати оцінки використовуються для визначення частки земель лісового фонду в національному багатстві, обґрунтування доцільності трансформації угідь, відчуження земель для передачі у власність, для потреб промисловості, сільського господарства, транспорту, надання в оренду, заставу, встановлення розміру збитків, що завдаються землі нераціональними методами використання.

Об'єктом економічної оцінки екологічних функцій є лісові насадження, які використовуються у полезахисних, водоохоронних, водорегулюючих та інших цілях. Однак, в економічному відношенні оцінити такі функції важко, тому що ці функції позбавлені матеріально-речового змісту і прямо не піддаються обчисленню. Проте, вирішення такого завдання можливе через величину їх впливу на підвищення ефективності праці і розвиток суспільного виробництва. Якісні показники при цьому переводяться у кількісні, в основі економічної оцінки лежить ефект від лісокористування.

Особливе значення мають полезахисні функції лісових насаджень. Як критерій економічної оцінки приймається максимально можлива величина ефекту від впливу лісових насаджень на розвиток сільськогосподарського виробництва або запобігання при цьому збитків. Вказані розрахунки проводять-

ся за умови доведення агрономічної лісистості території до оптимального рівня, оскільки ерозійні процеси в таких умовах не спостерігаються.

Висновки. Функції лісу, як відомо, різноманітні, тому їх еколого-економічна оцінка повинна здійснюватись за домінуючою ознакою: землі лісового фонду – за ефектом від використання еталонних насаджень, які найбільш повно відбивають потенційні можливості лісорослинних умов; лісові насадження експлуатаційного призначення – за ефектом від використання деревини у період їх оцінки; соціальні і екологічні функції – за величиною ефекту від дії впливу даних функцій на підвищення ефективності суспільного виробництва і продуктивної сили праці.

УДК 332.64:630*52 *Ст. наук. співроб. Ю.М. Позивайло, канд. екон. наук;
проф. А.А. Строчинський, д-р с.-г. наук – Національний аграрний ун-т*

ОСОБЛИВОСТІ ТА НОРМАТИВИ ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЛІСОВИХ ЗЕМЕЛЬ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Розглянуто особливості методики та результати експериментальних розрахунків нормативів грошової оцінки лісових земель Карпатського регіону.

Ключові слова: Карпати, лісові землі, грошова оцінка, методика, нормативи.

*Senior scientific employee Yu.M. Pozyvailo;
prof. A.A. Stochinskiy – National agriculture University*

Peculiarities and standards of Carpathians forest land monetary valuation

The peculiarities of method and experimental results of Carpathians forest land monetary valuation standards are discussed.

Keywords: Carpathians, forest land, monetary valuation, method, standards.

Запровадження грошової оцінки лісів передбачено чинним "Порядком ведення державного обліку лісів і державного лісового кадастру", затвердженим відповідною постановою Кабінету Міністрів України ще у 1995 році [1]. Проте на практиці положення про грошову оцінку лісів досі не реалізовано. Враховуючи незворотність переходу економіки України до ринкової моделі функціонування, потреба у запровадженні грошової оцінки лісових земель у практику лісового господарства є нагальною. Свідченням зростаючої актуальності проблеми є прийняття у 2003 році Верховною Радою України Закону України "Про оцінку земель" [2], який визначає правові, організаційні та методичні засади оцінки землі, порядок її здійснення та сфери застосування матеріалів оцінки.

У результаті здійснених науково-дослідних робіт у Національному аграрному університеті України опрацьовано методику нормативної грошової оцінки лісових земель, побудовану на засадах ринкової економіки з урахуванням сучасного стану економічних відносин в Україні взагалі та у лісовому секторі зокрема.

Відомо, що в країнах з ринковою економікою нормативна оцінка лісових земель здійснюється за формулою капіталізації періодичних ефектів, запропо-